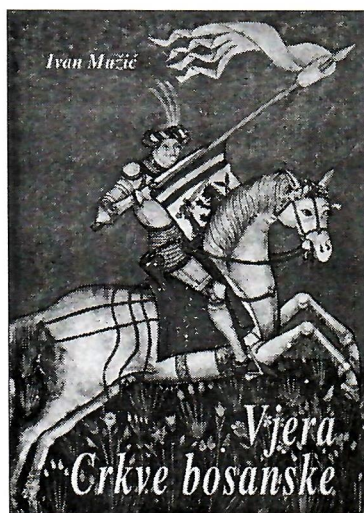

Ivan Mužić,
VJERA CRKVE BOSANSKE: KRSTJANI I POGANI
U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI,
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika,
Split, 2008., 184 str.

Knjiga Ivana Mužića sadržava tri auktorova poglavlja: *Hrvatska kronika o krstjanima i poganima u srednjovjekovnoj Bosni* (31-44), *Pretkršćanska simbolika starosjeditelja u srednjovjekovnoj Bosni* (45-58), *Nedualistička hereza bosanskih krstjana* (59-102), s priložima *Naseljavanje Bosne i Hercegovine - raznolikost Y-vezanih molekularnih biljega u referentnom uzorku bosansko-hercegovačkog stanovništva*, D. Marijanović, D. Primorac i R. Hadžiselimović (105-119), *Abjuracija bosanskih krstjana u mjestu Bolino poili 8. travnja 1203.* (131-132), *Katakombe u Jajcu* (133-143) i *Oporuka gosta Radina* (145-149). Na kraju je Bibliografija citiranih izvora i literature (153-172),

Kazalo osoba (173-175), Kazalo autora (177-181), kao i Historijska karta srednjovjekovne bosanske države M. Vege.

Kao prvo, začudna je energija kojom se Ivan Mužić upušta u zamršene povijesne i društvene teme. Svjedoče o tome njegove knjige (prema Katalogu nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu 65 naslova). Premda je najpoznatiji kao pisac i istraživač masonstva u Hrvatskoj (*Masonstvo u Hrvata* - 8. dopunjeno izdanje, Split, 2005.), objavio je nekoliko naslova iz hrvatske prošlosti, među kojima *Hrvati i autohtonost*, 7. izdanje, Split, 2001. i *Hrvatska kronika 547.-1089.*, 5. izdanje, Split, 2002. Njegova knjiga *Vjera Crkve bosanske* u biti obuhvaća stotinjak stranica (9-102), jer nakon toga slijede drugi prilozi i literatura. Statistički gledano, *Izvori i literatura* (153-172) u nerazmjeru su s izloženom građom, jer na tako velik broj

naslova očekivalo bi se znatno opsežnije gradivo. Pozornijom provjerom navedene literature zamjetno je odsustvo nekih autora iz BiH, primjerice Ante Babića, Dubravka Lovrenovića, fra Andrije Zirduma, Đure Tošića, Mladena Ančića, Esada Kurtovića, Behije Zlatar, Nedima Filipovića, poznata po radovima o islamizaciji u BiH, i dr. Piscu su nepoznati radovi iz časopisa *Forum Bosnae*, *Bosna Franciscana* i *Status*, u kojima su objavljeni relevantni radovi o vjerskoj problematici srednjovjekovna Huma i Bosne. Za razliku od Bosne *Humska zemlja* marginalno se spominje, kao ni literatura o humskom srednjovjekovlju, bez obzira ne njezine dosege (Siniša Mišić, *Humska zemlja u srednjem veku*, Beograd, 1996.; Zbornik radova *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Mostar, 2005., ur. M. Maglajlić; Dijana Korać, *Vjera u Humskoj zemlji*, Mostar, 2008.). Teško se oteti dojmu da su naslovi ovdje samo kao ukrasno štivo. Istina, o problemu Crkve bosanske, o povijesnim, kulturnim i vjerskim prilika u srednjovjekovnoj Bosni i u Humskoj zemlji, objavljeno je puno naslova, još od putopisa Benedikta Kuripešića iz 1530. god. Zato je velika hrabrost danas ući u nedogledne labirinte humskoga i bosanskoga srednjovjekovlja.

Što ukratko tvrdi Ivan Mužić u svojoj knjizi? Čini se da je to navijestio još u I. poglavlju gdje piše: “Problematika vjere Crkve bosanske rješiva je samo na način da se zanemare izvanbosanska vrela u svim dijelovima koji su protivni postojećim svjedočanstvima bosanskih krstjana. Arheološki nalazi i povijesna vrela ne potvrđuju ni bizantsku niti franačku vladavinu u središnjem dijelu srednjovjekovne Bosne. Zbog toga je populacija na tom prostoru mogla posebno shvaćati kršćanstvo, pa biti i pod određenim utjecajem nekih vlastitih pretkršćanskih tradicija i vjerovanja. Zajednica bosanskih krstjana mogla je stvarno nastati u apostolsko doba, između ostaloga, ali da se s vremenom osamostalila” (str. 28-29). Čini se da je Mužić u tim stajalištima bio pod veliki utjecajem Muhameda Hadžijahića, s kojim je osobno kontaktirao i posuđivao literaturu (27., b. 56). M. Hadžijahić (1918.-1986.), *bosanskohercegovački pisac, doktor prava te stručnjak za političku historiju BiH*, (<http://bs.wikipedia.org>., 30. 6. 2009.), poznatiji u široj javnosti po posthumnim djelima *Porijeklo bosanskih Muslimana*, Sarajevo, 1990. i *Povijest Bosne u IX. i X. stoljeću*, Sarajevo, 2004., zastupao je gledište o sinkretizmu poganskih slavenskih i bogumilskih vjerovanja (*Sinkretistički elementi u islamu u Bosni i Hercegovini*, Prilozi za orijentalnu filologiju, vol. 28-29, Sarajevo, 1980., nema je u Mužićevu popisu literature). “Osnovno jezgro današnje muslimanske populacije u bosni predstavljale su pristaše bosanske crkve. to je starinačko slavensko stanovništvo koje je bilo okosnica srednjovjekovne bosanske države” (Z. Matijević, *Čija je Crkva bosanska?*, Hrvatska revija, br. 2, god. VII, Zagreb, 2007., 91-97).

Mužić se dotiče i srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika biliga (stećaka), s tezom da je simbolika na njima pretkršćanska. I ovdje je literatura štura, s nepoznavanjem novijih radova o bilizima: N. Miletić, *Stećci*, Beograd - Zagreb - Mostar, 1982., Š. Bešlagić, *Leksikon stećaka*, Svjetlost, Sarajevo, 2004., M. Tomasović, *Srednjovjekovni nadgrobni spomenici u Makarskom primorju*, Makarska, 2007. Istina, nakon Mužićeve knjige obavljen je jedan reprezentativan katalog *Stećci - katalog izložbe*, Galerija Klovićevi dvori 4. rujna - 2. studenoga 2008., ur. J. Poklečki Stošić i monografija Dubravka Lovrenovića, *Stecci: bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*, Sarajevo, 2009., knjiga masnoga papira i posnoga teksta. Pisac nastupa s tvrdnjom da se dvije trećine simbola na bilizima naslanja na prapovijesno i antičko razdoblje (str. 45). Ne vidim kako se u to uklapaju figuralne predstave, ornati, kola, viteške borbe, sv. Juraj sa zmajem (legenda nastala u 13. st.), štitovi s heraldičkim predstavama i dr. Usporedba jednoga primjera rimskoga nadgrobna spomenika, na kojemu je polumjesec i rozeta, s biligom iz Brotnjica, nema dokaznu snagu transfera rimske nadgrobne simbolike na srednjovjekovnu. Dosta je, primjerice pogledati rimske nadgrobne spomenike iz Hardomilja kod Ljubuškoga s bilizima, s gotovo istih lokaliteta, pa se uvjeriti da nema veze među njima u reljefnim predstavama, niti s natpisima i njihovim sadržajem.

Na naslovnici Mužićeve knjige nalazi se poznati lik Hrvoja Vukčića Hrvatinića iz njegova Misala, na konju bijelcu u viteškoj odori. Ne znamo zašto je auktor baš tu predstavu odabrao za naslovnicu, kada o samom hercegu Vukčiću Hrvatiniću ništa ne piše. A mogao je zaviriti u članak D. Lovrenovića, *Vitez, herceg i pataren: Ideološki stereotipi i životna stvarnost*, Forum Bosnae, 7-8, Sarajevo, 2000., 257-294., bez obzira koliko će se u stajalištima složiti s njegovim piscem. U njemu Lovrenović piše da je "Hrvoje Vukčić Hrvatinić bio tako moćan da je mogao pristajati uz dvije vjere, ili bolje rečeno ni uz jednu" (str. 266). Trebalo je znatno više prostora posvetiti ustroju Crkve bosanske, posebice kada su pitanju did, gosti, starci i strojnici. Did Crkve bosanske vrlo je intrigantna osoba, još kada ga Dubrovčani 1405. nazovu "diedo che signore et padre spirituale della glexia vostra de Bosna". Trebalo se osvrnuti i na mišljenja da štap na bilizima pripada didu Crkve bosanske, što je nakon raščlambe tih motiva u Hercegovini postalo iluzorno (R. Dodig, *Tko je ukrao hercegovačke bilige?*, Status, 13, Mostar, 2008., 269-273). Ako počesto navodi djelo fra Leona Petrovića *Kršćani Bosanske Crkve*, mogao je posegnuti za jednim zanimljivim radoma istoga auktora *Djed Hrvata - Chroatorum dēd*, Poseban otisak iz Napretkova kalendara za 1942., Sarajevo, 1941. Eto prigode da se bosanskome suprotstavi **hrvatski did**. Za dida Hrvata Petrović piše da

je bio oženjen i da je posjedovao osobnu imovinu. Onodobna crkvena disciplina bila je po našem današnjem shvaćanju prilično blaža. Nije rijedak slučaj da su u samostan stupali ljudi i žene nakon smrti jednoga od bračnih drugova. Neki su postali biskupi, a prije toga imali su djecu. Zato susrećemo u hrvatskim ispravama navode poput "Deša, svećenik, sin svećenika Ivana" (1085.-1095.). Lateranski koncil održan za pape Inocencija III. 1215., u 11. kanonu izričito propisuje: "Oženjen može postati biskupom samo onda ako na to pristane njegova žena." K tomu, bilo bi izazovno da se suktor osvrnuo na natpis pronađen 2003. u selu Lištanima kod Livna, u kojemu se spominje pop Tihodrag i njegovih pet sinova (M. Marić, M. Šimić i A. Škegro, *Pop Tjehodrag i njegov natpis*, Povijesni prilozi, 33, Zagreb, 2007., 9-32). Kakva je uloga popova glagoljaša u srednjovjekovnu Humu i u Bosni, povjesničari nisu još rekli svoje. Isto tako zanimljiv je utjecaj ćirilometodske tradicije u srednjovjekovnoj Ecclesia Bosnensis, gdje biskupi u 12. i 13. st. nose narodna imena: Vladislav, Milovan, Radogost, Bratoslav i Dragonja.

U obradi složena problema Crkve bosanske znatno više pozornosti trebalo je posvetiti srednjovjekovnim spisima i djelima iz Huma i Bosne - oporukama, zbornicima, evanđelistarima, misalima i dr. Iste godine kada je objavljena Mužićeva knjiga pojavila se *Radosavljeva bosanska knjiga*, *Zbornik Krstjanina Radosava*, priredila Anica Nazor, Forum Bosnae, 42/08, Sarajevo 2008. U svojoj knjizi Ivan mužić ovlaš je dotakao genezu, ustroj i rad Crkve bosanske, a da mnoga pitanja nije naćeo. Stoga njegovo djelo nema znanstvenu težinu. Možda je najbliže publicistićkom stilu.

Radoslav Dodig